

DOLORETAS.

COSTUMS DE BARCELONA.

[Ay de tú quan l' amor arrela bé y, sobre
tot quan arrela en un cor verge encarell.....]

NARCIS OLLER.—(Tres mesos de mon).

I

ENIA al trot llarch per un dels costats de la Gran-via y de la part del passeig de Gracia un jove ayrós y elegant, montat en un magnífich cavall andalús qu' esbufegava neguitós al impuls de la má que 'l aguantava. Era 'l cavaller com d' uns vintytres anys, y en sas faccions regulars y formas ben proporcionadas, no hi havia cap tó que ressortís, cap ratlla que li dongués dret á ferlo notar quan passava entre 'ls altres. No era simpátich ni antipátich, lleig ni guapo; sos ulls no eran morts ni fats, pero tampoch eran vius, ardents ó melancólichs; si s' hagués tractat de cercar una inflecció de llavis, una arruga de front, un mohiment, en fi, que pogués posar de relleu una qualitat seva que 'l classifiqués originalment separant-

lo del comú de la gent, s' hauria ben perdut lo temps; porque en ell tot era normal, regular, indiferent. Los seus amichs no li coneixian cap passió, ni adhuch inclinació alguna determinada, fent sempre lo que tots desitjavan, pero no per adherirse á son parer, sinó porque no'n tenia cap. Era com la bandera que flameja sempre ab incert mohiment segons lo vent que l' impulsa. Sortia á cavall y anava al cassino, á la tertulia y al teatre porque si; vestia be porque sempre havia vist ferho, seguint, en una paraula, la corrent del mon, com la del riu un boscall: sens conciencia.

Tal era l' Enrich Arbós als vintytres anys, y tal se presentava en una tarda dels últim de janer, quan, cansat de galopejar amunt y avall del passeig de Gracia ab tres ó quatre companys, girá son cavall cap á la Gran-Vía y l' emprengué amunt fins á casa seva, parantlo en sech devant de la porta y amanyagantli 'l coll ab la má, mentres esperava al establir ab armilla vermella qu' hi aná á mes corre, al sentir lo colpejar del cavall del senyoret que des-papava impacient ab los brassos endevant.

Descavalcá l' Enrich, y 's ficá per l' ample entrada tot vinclant lo fuet que duya á la má, y aixefant ab los massisos talons de sas botas altas la tira de moqueta vermella ab franjas verdas qu' hi havia en l' escala, entrant en lo primer pis.

En una saleta del mateix que treya al jardí, hi havia duas noyas. Era l' una vestida ab verdader luxu, alta y morena, de faccions accentuadas, que tenian una certa retiransa ab las del Enrich, si be mes finas, mes delicadas, mes carnosas, es á dir; adaptadas á son sexe; mentres que l' altre era absolutament lo revers de la medalla. Bastant baixeta y prima, encar que proporcionada, per sa pell blanca, satinada y transparentosa deixava veure sa sang, mes que vermella rosada; sos ulls eran blaus y somiadors; son cabell, castany y caragolat, oferia en sas ondulacions elegants, naturals y capritxosas, tons inapreciables al rebre la llum: son nas perfectament perfilat

sombrejava una boca sèria y molsuda, de la que semblava mes propi sentirne escapar un sospir qu' una riallada. Vestia modestament una senzilla bata de llana sens adornos, y amagava pudorosament son coll de venas blavosas, un *foulard* de color de rosa, nuat ab graciosissim no estudiad abandonu. Sentada devant del vetllador, sas mans s' escorrian ràpidas amanyagant un mon de seda verdosa que cruixia entre sos dits y que l' embolicava, l' aufegava, fentla perdre derraera de son luxós esplendor. Petita y bufona com era, al costat de l' altre d' estatura y formas aventatjadas, semblava mes qu' una verdadera cusidora, una nina francesa á la qui sa capritxosa mestressa, pera jugar á modistas, hagués entortolligat ab los farvalans descusits d' un vestit de la mamá.

En la saleta ahont estavan, per tot arreu s' hi veyan trossos de cinta desfilada, retalls de roba y fils blanchs ó de color arrapats en la catifa. Arrambat á una de las parets, un piano, obert lo teclat y en lo faristol una partitura ab los fulls oberts fent vano; demunt del tamboret dos capdells y unas estijoras; y en lo replá de la xemeneya una infinitat de números d' un periodich de modas, barrejats, confosos, cap per amunt y per avall, oberts, tancats, ab fulls solts, dislocats, mitj amagats y esqueixats, combinant á la casualitat sas figuras, de la manera mes estranya y capritxosa.

—Vol dir qu' estaré acabat aquest vespre, Dolores?.....

—No tinga por, senyoreta Elvira, li asseguro que no li farà falta.

—Miri que...

Donant fort cop de peu á la mampara capitonada, entrá l' Enrich parantse en lo llindar de la porta y esperant l' embestida de retrocés ab la má.

—Tot lo dia trevalleu; sembleu abellas, segons diuhen los poetas.

—Oh noy; es qu' aquesta nit hi ha la reunió de casa la marquesa... Que m' hi acompanyarás?

—Prou... Y vosté Doloretas?—tot assentantse en lo

tamboret del piano y picantse ab la punta del fuet un es-
quig de fanch del demunt de la bota.—

Poch á poch aixecá ella son cap; sos ulls dolsos, afala-
gadors y hermosos se fixáren en l' Enrich, dibuixantse
en l' extrem de sos llavis pudorosos com un pensament
indeterminat de somris, donant tot un conjunt tal d' afa-
ble serietat á son rostre que sols es comparable al clap de
cel que queda en una tarde ploviscosa de primavera, es-
bargits los núvols de la tempestat.

—Jo?... digué llavors contestant com qui no sap que li
preguntan.

—Si, vosté; y feu modular lo piano, un aixam de notas
alegras, saltadoras, vellugadissas y armónicas.

—Jo... be, y acompanyá sa veu dolsa ab un somris
qu' acabá en sospir.

—Vosté si qu' hi lluhiría en lo ball... ja li dich que las
eclipsaria á totas.

—Perqué m' ho diu?...

—Perque es cert. Qui com vosté podria lluhir aquesta
pell de fullas de rosa; aquestos ulls tant hermosos;
aquesta...

L' Enrich se distregué de s' ideya, fujetejant una bossa
que feya la seda en que cusia la Doloretas.

—Está home; digué sa germana.

—Te; ara s' ha enfadat perque he dit que la Doloretas
era maca... bé, dona, be, tu ets mes rica y tot queda
igual... enfadante si que fas goig! per aixó m' agrada la
Doloretas; perque no s' enfada may.

La pobre cusidora se sentí al mateix temps sofocada y
afalagada.

—No 'm vol sortir; deya pera amagar la rojor de sas
galtas, y referintse á un arreplech de seda al qui no podia
donar forma graciosa.

—Es clar; si aquest may calla...

—Encar estás enfadada perque he dit qu' ella era mes
maca?

—Y tal! bes lo cas que 'n faig!

—Mentres t' ho diga en Munner... y que t' ho deu saber dir bé!... Quin goig fá pobre xicot, sempre vestit de negre com si anes á un dol... Que va neixe de nit? ho saps?

—Qu' ets pesat; no se 't pot aguantar!.... ves, home, ves; no 'ns amohinis.

—No vuy; ¿que 't pensas que vinch pera tú? sino fos per la Doloretas no entraria may. Tens un genit hermos! ja 'l planyo, pobre Eduardo.... Vosté si qué m' agrada.

—Jo....?

—Y ara mes, porque 'm mira..... may aixeca 'ls ulls de la feyna!

La mampara s' obrí de nou, y entrá una senyora de mitja edat. Era alta y ben feta; de faccions regulars, mes vulgarotas, qu' enquadravan una cabellera ja blanquinosa, donant certa severa magestat á ratllas qu' en altre temps—no molt llunyadá—debian haver sigut bastant bellas.

—Miri, mamá; l' Enrich nos destorba.

La senyora sens respondre, passá la má pel demunt del cap de sa filla.

—Cada dia me 'n descuidava, Doloretas, tinga; que no sé quants dias fa que no li he pagat; y allargá unas monedas á la cusidora que 's torná roja fins del blanch dels ulls.

Evidentment era molt posat en ordre lo que feya donya Pepeta, sobre tot no donantli altre intenció que la natural; pero, ¿perque ho havia de fer devant del Enrich?—pensava la Doloretas—no sap una qu' es pobre, y que 's te de guanyar la vida trevallant? porque li han de retreure? A pesar de son génit dols, sentí per un moment com una especie de rancunia contra donya Pepeta, pero fou una fogarada: sols li quedava 'l cor trist, pero ja no estava enfadada. Si al cap de deu minuts, y de prompte, li haguesen preguntat porque tenia ganas de plorar—y aixó qu' estava ben trista—aixis de cop, sols hauria pogut respondre que porque si, pero si d' en mica en mica se 'n anava recordant y tornava á son pensament l' acció de la senyora, la ma en la qual relluhian á la flama de la xemeneya

las lluhentors de las monedas, y la mirada del Enrich; llavors no s' enfadava ab los altres, no; li sabia greu d' esse pobre, y ilensava un sospir.

Lligat en l' interes d' una conversa donya Pepeta se 'n endugué son fill. Ella no n' estava certa, pero li semblava que tenia una á modo de predilecció per la cusidora, y: —Veyas tú; deya la senyora quan venia á tom, la cusidora!.... No porque no fos una bona noya, pero hi ha cosas que ni pensarhi..... Avuy dia no 's coneixen clases —ella havia estat trauhera, pero com que feya temps, no se 'n recordava—y ademes los joves sempre son joves, y si no succehia una cosa, podia succehirne una altre.... las donas poden molt y un disbarat aviat es fet.... pero per aixó lo qu' es d' ella no 'n tenia res que dir.

Sobre tot aixó y altres moltes cosas anava filosofant en aquella ocasió la bona de donya Pepeta, mentres se 'n enduya son fill á altres llocs ahont no fos tant imminent lo perill d' una emboscada, que per cert podia ben esperar la suceptible senyora, si son temor havia de neixe tant sols d' una agressió per part de la modista, mentres en la saleta quedaren cusint enfeynadas las duas noyas.

La feyna 's devia haver atrassat molt, porque sols se sentia lo *crich, crich*, de l' agulla cada vegada que traspasaba l' encarcarada tela, y l' espetch de la llenya que cremava en la xemeneya. D' en tant en tant una braseta s' estimbava avall pels ferros de la llar, y aquell petit mohiment, aquell microscopich motiu era prou pera alterar lo silenci que 'n la saleta regnava. Duas donas jovas, acotavan calladas son front ters y blanch devant d' una feyna manual que per forza havia de deixar lliure son pensament que segurament volava per l' espay tot duhent á capgirells una enfilada d' ilusions placentas ó tristas. Devant de la tela en que cusia la Doloretas, que gayre be no la deixava veure, n' hi titilavan un aixam.

Tant aviat fent abstracció de lloch y circumstancias se veyia afalagada per l' Enrich, corresponent ell á aquell amor qu' era tot son dalé y afany; com se transportava á

una edat llunyana, quan contaria á la juventut d' allavors los afanys porque tingué de passar avans d' arribar á la felicitat ab son marit que per forsa havia d' esse ell. Altres vegadas se recordava de qui eran ell y ella, y l lensava llavors un trist sospir, ó be s' enfonzava en las reflexions mes desconsoladoras, trobant una especie de sibaritisme en clavar-se ella mateixa poch á poch las unglas en lo cor, tot desfent y engrunant lo castell de cartas de sas ilusions. Cusia llavors mes depressa y d' una manera nerviosa que per moments s' anava exaltant, fins que despres tornava á la calma d' un modo natural y pausat, segons lo vol dels pensaments que 'n son capet d' ángel hi bullian, pero may ni una sola vegada, l' horrible batalla de son cervell s' hauria pogut traslluhir á la part de fora, sino per las batzegadas que donava á la roba que cusia quan lo combat era mes ferm, y en lo sol moment de fer plantar per la rahó—que sempre guanyava—la bandera de la victoria.

De ben diferente índole eran los pensaments de la senyoreta Elvira. Ella, llavors, no pensava que 'n lo mon hi hagués altre cosa digne de que las gents se 'n ocupessen, que 'l ball de la marquesa. En los tres salons de rengla que constituhan las pessas de rebre de la senyora marquesa de Valljoliu, á la llum esplendent de cent flamas de gas y mil espelmas á la tebia admósfera del alé de tantas personas, al brujit de cent conversas finas, espirituals y animadas, al ardor d' un aplech de dramas intims que ni entent qui séu al costat dels actors, en la barreja, en fi, de sentiments y passions que donan vida á las reunions de gent aristocrática pulcra y atildada, que sap amagar en lo mes afectuós somris la burla mes intencionada, que 'n rápida tranzició oculta á la vista dels imprudents l' espetech d' una passió exacervada, y en l' estreta de ma mes íntima y cor al la rancunia antipática y cruel; s' hi veyia ella ressortint per sobre 'ls altres, com pel demunt del alt pedestal surt l' estatua aixecada en mitj de la plassa pública. Pera ella no hi hauria vestit mes escayent que 'l seu, joyas de mes bon gust que las que duria, dama mes festejada qu'

ella, ni criatura mes envejada. Certa n' estava; ells, tots ells correrian tant bon punt la vegessen, pera ser los primers en poguer ballar ab ella, volent á copia de galanterias y finuras, arrencar de sos ulls una mirada benévola y de son cor un sospir de simpatía, de lo que potser fins n' estaria gelós en Munner—y aixó qu' ell ja sabia qu' era 'l preferit:—pero sobre tot lo que mes l' omplia, la satisfeya era pensar que la Pilar y la *Lola* y la *Lluisa*; la *Marie* y l' *Amalia* y la *Conchita*, s' estarian totas solas fent tertulia, esperant y esperant á qui may arribaria, fins que cansadas d' esperar farian entre ellas gran conversa de xiusxius y rialletas, porque ella 's cregués que 's divertian; pero certament plenas de ràbia y enveja pera veure's posposadas á ella. Y tampoch entenia la cavilosa Elvira tot recullint y apuntant un farvalá com ellas podian esperar-se altre cosa. La pobre Pilar ¡pobreta! portaria de segur aquell mateix vestit de *fail* rosa tant prim, y ab aquellas imitacions de blondas que sortian pera tot, vellas y enmatxucadas que feyan engunia de veure; la *Marie* de ficso que volgient vestir á la francesa vestiria com sempre de mal gust—una no sap com la gent gasta diners en certas cosas;—la *Conchita*, ja es guapeta, pero tant posturera! y aixó als homes no 'ls hi agrada; de modó que fet y fet, no hi podia haver ningú que cridés l' atenció sino ella, á no ser que fos la Matilde que ¡vaya una casada! sempre per balls y reunions, gastant qui sap si lo que tenia y no tenia,—es d' advertir que la tal Matilde era una senyora tant digne y prudent com bella—quan mes valdria que cuydés als seus fills y no 'ls deixes aixis abandonats.

Ja eran aprop de las deu quan l' Elvira 's tirá 'l vestit boy acabat, pero encara de genolls á terra, hi anava arreglant la Doloretas ab agullas de cap, arrufats, plechs y llassos. Aquí clavava una flor mitj amagada en un embull de cinta, mes enllá arreplegava un farvalá pera fer ressaltar un viso ó donava entonació y gracia á un plech desayrat é inarmónich. Despres vingué 'l rengló de las flors.

—La camelia aquí... no, no; mes endavant... si 'm punta!... la posa torta... ¡qu' es tonta!

La Doloretas ho havia arreglat tot: si la senyoreta feya un xich de goig á ella li devia, pero aixó no hi fas res; llavors no havia sapigut posar la flor á gust de la senyoreta y es clar: era tonta.

Donya Pepeta sentada en la *marquesita* del tocador de sa filla, vestida de *punta en blanch* y abrassantla en una mirada, l'esperava empaquetada dins de son vestit de vellut negre, lluhint mitj aparador d' argenter; ab lo *schal* rellescant cap avall de las espatllas ab mil plechs y arrugas que 'l feyan fantástich y discordant, veyentne tant aviat sortir, en la combinació capritxosa que 'ls plechs li donava un aucell de colors vius é impossibles de dins d' una rosa, com la part baixa d' una casa xinesca plena de llistons y campanetas que rematava en la cua d' un pavo real.

—Que no ve 'l noy? digué al últim passejant sa mirada pels que la rodejavan, mentres obria y tancava 'l vano de nacre y aufegant mitj badall en un sospir.

—*Voy! voy!* se sentí de lluny, y 'l taconeix d' unas botas.

—Ja han enganxat, mamá? preguntá l' Elvira mitj girantse de devant del mirall y tot clavantse l' última agulla.

—Desde las nou.

—Quan vúlcan; digué entrant l' Enrich.

Amagada darrera d' un *portier*, la Doloretas li pegá liarga mirada, y de sos llavis s' escapá un somris.

Vestit ab frach obert, al igual de l' armilla que deixava veure la corba de son pit ample y robust demunt del que s' aplanava fina y lluhenta la camisa pampelluguejanthi los botons de diamans, penjat del bras esquerra lo gavan y en l' altra má, llensada al llarch de la cuixa, 'l clach; realment l' Enrich estava elegant.

Arreglada l' Elvira s' en anaren.

La Doloretas corregué á tirar-se 'l mocadó gran.—Encar lo podria veure.—Arribá á l' entrada al mateix temps qu' una ma enguantada de gris tancava la portella de la berlina y arrencavan los cavalls.

La Doloretas se 'n aná tota trista cap á casa seva.

Gran-via avall y en un dels trossos menos aclarits pel gas, se li acostá un bulto; y tant cavilosa anava, que no s' en adoná fins que sentí aprop seu una veu aflautada que li deya:

—Bona nit, Doloretas.

—Ay! feu sorpresa; mes despres reconeixentlo: no l' havia conegut Pepet... bona nit... dispensi...

—Com era tant tart, la seva mare m' ha dit si la volia venir á buscar.

—Gracias.

Las paraulas dels dos eran escassas, y 's perdían en lo silenci y foscó de la nit, de la que sols ne sortia un barboteig confós.

II

Un sol d' ivern clar y tót just tebi, entrava per la finestra del menjadó, saleta y dormitori, tot en un plegat, del quint pis del carrer del Argenter en que vivia la senyora Paula, mare de la Doloretas. Era un diumenje al dematí, y ja havem dit qu' un raig de sol hi entrava, com fugint de l' intensa blavor del cel que feya fret, despres d' haver-se tirat furient contra 'ls branquillons d' un roser pelat que s' assoleyava á part de fora de la finestra, y que no sé si balandrejava á las batzegadas d' aquell raig de llum ó á las empentas d' un ayret d' aquells que no se sent, pero que refreda.

Asseguda en una poltrona de fusta pintada ab asiento de boga, los peus descansant en la capsa del braser de cantells ja despintats per l' us, hi havia una dona entrada en anys, un bon xich grossa y ab los cabells complertament blanchs, de faccions carnosas y arrugadas, ulls morts y rodons qu' indicavan un enteniment obtus, veu accentuada peresosa y robusta; condemnada á aquell lloch per la persistencia d' un reuma impertinent ficsat en las camas que gayre be no la deixava moure, lo que agrejava una

mica lo génit de la pobre senyora Paula antiga revenedora de la plassa del Born de Barcelona.

D' amunt avall, d' aquí per allà, la Doloretas trescava lleugera per la cambra com aucellet en sa gabia, endressant y aixugant los mobles de la pessa que si no eran luxosos, eran al menos nets y arreglats. S' arrambavan pel llarch de las parets, emblanquinadas y ab franja groga, cadiras del mateix gust de la en que seya la mare, y entremitj, una caleixera de caoba ab dibuixos de dauradillo, per cert de no molt bon gust, demunt de la qual s' aixecava una escaparata de la mateixa fusta que la caleixera, ab columnas negras, en la que s' hi veyia una Verge dels Dolors y dos pitxers de porcellana florejada, ab sengles poms de flors de roba qu' eixian d' un tou de molsa seca, pintada de vert fort. Cremava piadosament devant de la Sta. Imatge, una llantia de llautó qual flama reflectia en los raigs daurats que rodejavan la nuvolada que servia de coronament á l' escaparata. A primer terme, y al mitj també de la caleixera, hi havia un baguet format per caras de mirall unidas ab tiras de paper daurat, y la qu' era tapa, coberta per un cuixinet de damás carmesí ab agullas de cap artísticament clavadas formant capritxós dibuix. A banda y banda, dos candeleros de cristall ab llarguissim ciri, rodejat en son naixement d' arandelas de paper de colors, retallat. En la paret frontera, una tauleta del mateix gust de la caleixera sustentava un mirall tocador de parescut estil, quals planxas de llautó del calaixet, treyan á claps una qu' altre taca de verdet. Una indiana de robell—al igual que las cortinas y cobrellit de l' alcoba que s' obria enfront de la finestra—ribetejada ab un serrell, curt, blanch, defensava 'l vernis de taula y calaixera. Per l' escletja d' una porta mal tancada 's veyia la xemeneya de la cuyna ab farvalá de la mateixa roba, y 's sentia 'l xiuxiuar de l' olla. Devant de la finestra, de la calaixera y de la taula, aisis com sota al braser, trossos d' estora de palla ab estrelles vermellas, saltejadas, servian d' adorno y confort.

Las mans de la Doloretas s' esgarrian enfeynadas de l' un moble á l' altre: aquí arreglava la distancia entre duas cadiras, mes enllá fregava 'l vernís de la caleixera ó 'l vidre de l' escaparata, redressava 'ls ciris dels candeleros ó espavilava 'l cremelló de la llantia, fentho tot ab cert ayre d' amor, de carinyo, com si afalagués á antichs amichs á qui naturalment hagués degut aquella certa deferencia ó simpatía que 's deu als companys que saben nostres secrets, y ab los qui habem fet comunas nostras alegrías. Semblava que sos dits trobessen un cert sibaritisme en passejarse per aquells objectes tant coneguts; un somris franch y obert s' escapava alegre de sos llavis y potser ab ell en aquell moment, los hi esplicava en lo llenguatje misteriós del pensament, sas ilusions mes íntimas y estimadas, comunicántlashi en la forma vaga de l' ideya encar no clarament definida, ab aquella poesia que neix de las idealisacions d' un esprit ignocent y somiador.

—Mare de Deu! y quan acabaras?..... deya la mare.

—Tot seguit: responia la filla, y ab mes insistencia s' escorrian sas mans molsudas y bufonas per aquells mateixos objectes amanyagats tantas vegadas.

—Que tal; feya goig la senyoreta?

—Jo ho crech, mare! si l' hagués vista quan estava arreglada del tot, semblava qu' al costat seu no podia haver-n'hi d' altre..... No mes te aquella véu per ella masa grossa..... veu, al seu germá que gayre be te la mateixa, li fa gracia..... Com qu' es home.....

—Qué es farvalans? preguntá la senyora Paula seguint lo fil de la seva ideya.

—Si senyora; tot de farvalans prisats, y gornit ab puntas y molta cua. Quan sortian del *toilette*, que 'l seu germá la duya del brás, com ell es tant ben plantat y tot ayros, li asseguro qu' estava molt be..... á n' ell lo frach li escau tant....!

—Y la seva mare?

—Duya 'l vestit de vellut... No ho troba que l' Enrich se li sembla molt?

—Que vols que 't diga; no ho sé.

La Doloretas havia anat á sentarse en la cadira de mes aprop de la seva mare á qui mirava afectuosament ab las mans al demunt de la falda, y enmatxucant lo drap ab que havia fregat los mobles.

En la porta de l' escala trucaren dos pichs. La Doloretas s' aixecá d' un salt y corrent lleugera com una dayna aná á obrir.

—Bon dia, Doloretas; que no hi es la seva mare? digué tot entrant un jovenet que portava un paper embolicat en la má.

—Ola, Pepet; si, si; ja pot entrar.

Era 'l jove qu' havia entrat escasament d' uns vint anys, segons se podia endevinar per sa figura escardalencia y migrada. Alt; atrevidament alt per las pocas carns que tenia, magre y de color ben trencada. En lo llavi superior tres ó quatre dotzenas de pels—que se li veyan porque eran negres—transparentavan la pell sens sombrejarli la boca, y en la barba se n' hi escampavan uns quans mes com si assenyalessen los límits d' una *luchana* en espectativa. Sa veu era aflautada y un xich cansonera; recordant son ritme la tonada d' una cansó popular difusa, y al enrahonar la nou del coll—tenia molt camí pera ferho—li treballava ab una incansable puja y baixa completament seu. Ulls massa dins per la cara ahont guaytavan; nas aguilench; front ample y una miqueta encorbat; y 'ls cabells caragolats—y negres també com las enarcadas y pobladas sellas—un xich llarchs y tirats enredera per l' istil dels retratos á la litografia de Lord Byron. Tot ell tenia un cert ayre de romántich ú ombrivol, comparable tan sols á aquells arbres de llarguíssima y prima soca que de vegadas se troban plantats en lo patí humit d' una casa antiga, y que estiran sa minvada copa pera abeurarse en lo sol que no mes baixa fins á la tortugada.

—Deu la guard; senyora Paula; aquí li porto aixó, digué allargantli lo paper embolicat; com se troba avuy? mentrestant la Doloretas li havia acostat una cadira á la vora del braser.

—Femhi una firma; y agafá la paleta pera ferho.

—No gayre be: aquest dolor no 'm vol deixar..... si no fossen las camas; jo ray.

Pera desmentirla, durant un minut un acces de tos la feu posar morada.

—Que li sembla; digué 'n Pepet agafant lo paper y desbolicantlo, veyent que no ho feya la senyora Paula y trayentne de dins un cor de plata enflamat, ab set espasas clavadas que semblavan copiadas d' un joch de cartas.

Es d' advertir qu' en Pepet era fadrí argenter.

—Molt be, Pepet; molt bé; m' agrada molt..... qu' hi dius noya?

—Jo mare.....? també m' agrada; digué la Doloretas sense mirarsho desde la finestra, y tot guaytant cap á fora.

Aprofitant la distracció de la malalta que 's mirava atentament la joya destinada sens dupte á la Sta. Verge de l' escaparata, 'n Pepet se 'n aná cap á la finestra.

—Está molt pensativa, Doloretas.

—No; jens.

—Que 's pensa qu' ell no l' estima....? que n' hi ha fet alguna....? deixi'l: ja 'n trobará d' altres.

—Ell....? digué la noya mirantlo fixament ab una mirada clara, franca é intensa que revelava tota l' energia d' un cor enamorat y que 's perdé promptament ab tranzició brusca, cambiant son flameig per una altre mirada vaga y trista qu' amagá dirigintla als branquillons pelats del roser que brandejavan; d' ell ni 'n tinch, ni pera ara 'n desitjo; y acompanyá la frase, com si 'l cor volgués desmentirla, ab un sospir.

—Será perquè no 'n vol; digué 'n Pepet abaixant la veu y 'ls ulls, y mirantse ab insistencia lo cap dels dits.

—Es cert; qu' 'm falta?

—Jo no sé 'l que li falta, ni si 'n té; pero sé qu' ara no la veig tant alegre com avans. Ni canta, ni riu, ni está alegre.

—Ca; li sembla. Jo 'm trobo com sempre..... no 'm sent cantar, perque en tot lo dia no soch á casa y perque una

sempre pensa en coses qu' encar que no vulga la fan estar séria... no véu á la pobre mare; sempre malalta y cada dia mes?

Distreta jugava ab la falleva de la finestra, obrintla y tancantla.

—Com quedaria jo en lo mon, si la perdia?... sola; ben sola.

—Pero pot trobar companyia. Cent cops li he dit y vosté ha fet sempre com si no m' entenia.... Que mes voldria jo?... Que mes voldria la mare que sempre l' alaba?... Que mes voldria ma germana que son tant amigas....? Miris Doloretas....

Sens deixar-lo acabar, digué la Doloretas posantse mes macilenta y deixant d' atormentar la falleva que caygué ab un cop sech.

—Pobre Pepet! vosté te rahó: jo estich trista, ben trista; y que 'n faria d'ennegrir la seva vida? Devegadas quan me trobo sola, ploro llargas estonas eom una ximple; y si 'm preguntés la causa no sabia que dirli.—¡Prou qu' ho sabia!—Jo comprench que no 'l podria fer felis, y fora mes desgraciada veyentlo sofrir per mor de mí.... Creguem; d' aixó no 'n parlem mes.

Las llágrimas vingueren als ulls de la Doloretas, y llarga estona 's quedaren tots dos sens dir res; mirant per la finestra 'l panorama que 'ls presentava l' ágropament de casas que s' allargavan al devant seu fins al horisó en la barreja confosa de terrats, torratges y teuladas; il·luminat tot pels raigs d' un sol clar qu' atravessava la vidriosa atmósfera en las últimas horas d' un dematí seré d' ivern; sol espléndit en llum blanca y diáfana; mes fret, pobre de calor, impotent en sa tebior, escas pera fer gemar los branquillons d' aquell roser que brandejavan sempre, com ho era l' amor de 'n Pepet, pera dissipar en lo cor de la Doloretas un altre amor impossible.

Un colom que passá rasant las alas per la finestra, trencá l' armonía d' aquell silenci pensatiu y melancólich.

—Me 'n vaig; me 'n vaig: digué baixet y com pera ell en Pepet. Estiga bona senyora Paula.

—Adeu, adeu; noy... Ah, mira que havem d' arreglar aixó...

—Be dona; ja ho arreglarém una altre estona... No 's mogue, no... estiga bona. Passiho bé, Doloretas.

Y se 'n aná tant pensatiu y trist, com alegre havia entrat. La Doloretas quedá mirant cap á fora.

—Quin xicot! li deya la seva mare mentres ella no se l' escoltava. Aixó sí qu' es un bon noy del tot; treballador honrat y bon genit. La dona que 'l puga arreplegar ne farà lo que 'n vulga: sembla una malva d' olor... Y que la seva mare te alguna coseta y 'l pot deixar arreglat. Jo no ho entench; quan veig noyas que 's deixan escapar la ventura de las màns, no sé 'l que las hi faria; perque veyas, un noy aixís no 's troba cada dia... Ell; es cert que no te gayres bonas paraulas, mes que 'n farém d' aixó... si, si, tiran un tros á l' olla, á veure si 't sortirà grassa. Lo qu' ha de procurar una noya pera pendre estat, es trobar un home que no siga un baliga-balaga com ara 'n corren tants, d' aquestos que portan cada dissapte una senmanada tant escapsada á la pobre dona que no li arriba pera res. Y ja 't dich jo qu' ell no es d' aquestos, perquè per lo que 'n sé no te cap vici, ni gros, ni xich... Té: ni menos se m' escolta; digué al últim adonantse 'n bastant tart, y callá endintzantse com sa filla, en una munió de pensaments que tenian á *ell* per objectiu.

Ell; pronom personal que 'n aquell moment per la mateixa rahó de serho, donava lloch á un borboll d' ideyas ben diferentas.

Pera la práctica senyora Paula, *ell* era á las horas la personificació d' un pobre fadrí argenter, migrat, apocat, sens voluntat propia, á qui la seva, enérgica y batalladora, que se ressentía encar un bon xich d' aquella certa autonomia desenfadada de la revenedora, podria pastar y enmotllar á mida de son gust y capritxo. Veya potser, la seva pobresa interessant en un obrador d' argenter—la senyora Paula tenia com vulgarment se diu lo ronyó cobert—qu' hauria plantat al gendre pera tenirlo mes á sota

peu y mes segura sa miseria—que may se li veyá prou—y per últim, que també hi pensava, hauria vist á la seva filla ben casada, ab un passament qu' ajudant Deu y la Verge de las Dolors—es frase d' ella—no la deixaria al carrer, may per may que tingués una desgracia.

Y aixó que prou ho veyá la senyora Paula y ho havia dit cent vegadas á la seva filla ab indirectas d' aquellas sevas com las que poch há li tirava y fins ab altres més claras que semblavan bastant á l' imposició de sa voluntat, no servia pera res, perquè:

—La gata-moixa de la noya, deya ella quan ho explicava á una antiga amiga seva, tot fent la mosca-valva, era mes tossuda qu' un aragonés y en ficant la banya en un forat no hi havia qui le n' hi treya y de cap de las maneres s' hi podia fer carrera; aixís qu' al últim valia mes deixarla estar, perquè sino, válgam Deu y la Mare de Deu, no sé com hauria acabat.

Y veus aquí lo qu' era *ell* á las horas pera la senyora Paula, mentres era pera la Doloretas un desitj potser no determinat del tot.

Sens dupte qu' *ell* era l' Enrich Arbos, pero sens haber ficsat encara lo pervenir d' una manera clara y precisa. Era 'l present; lo pervenir no s' ovirava ni solsament confós, sino que vivia absolutament amagat darrera d' un vel espessíssim, quals puntas no s' atrevia á aixecar la má de la Doloretas tremolenca de neguit, sempre que l' invadian aquestos pensaments. La Doloretas se sentia atreta envers ell, com la papallona per lo flam que ha de cremar sas alas; l' armonía de sa veu la cativava dolsament; son bon dir li penetrava 'l cor, quan s' esqueya á parlarli ab aquellas paraulas melosas é insinuants que 's posavan en sa imaginació, com la benéfica rosada en las flors després d' un dia xafagós d' estiu, y 's deixava conduhir per sa vaguetat, fluctuant sens fi ni objecte, gosant y abeurantse en s' essencia, pero sens tractar d' alambicar lo punt ahont la guiavan. Perque certament l' Enrich may li havia parlat mes que d' una manera general, indiferenta

y natural, sens concretar lo mes mínim sas expressions, pero la pobre criatura, havia cregut notar qu' era ella á qui principalment se dirigía quan entrava en la saleta ahont trevallavan, y li semblava haver observat una certa delicadesa en volguerli ser agradable, potser sens adonarse 'n lo mateix Enrich, qu' inconscient s' acostava á ella, com ella se sentía ja no acostada, sino perfectament lligada á ell.

Y aixó la pobre noya ben segur que no s' ho explicava de molt tant clar com ara ho veyem; sino que sentia intuitivament sos efectes, perdentse en lo mon de sas illusions y enlayrantse á las regions del esprit, d' ahont á la forsa hauria al últim de caure ab forta sotregada.

(Seguirá.)

FRANCESCH DE BOTER.

¡JO L' HE MORTA!

I.

ot fou en vá. L' interés extraordinari del metje, las sentadas y discussions lluminosas dels facultatius cridats á consulta, l' ensaig dels remeys més acreditats, lo cuydado extremat del marit, de la germana, dels amichs, lo miracle que s' esperava de Deu vejent á la malalta tan aconortada ab lo combregar, l' aygua de Lourdes, lo novenari que feren las amigas... tot, tot fou en vá; sóls esperansas que la fé escalonava pera endolsir lo pas del temps sempre terriblement cansoner quan va prenyat de miserias y dol.

Tot fou en vá: tocaren las cinch y ensemps que 'l sol s' enclotava pausadament darrera las montanyas, l' esperit de la Carolina volá envers lo cel.

Aquells ulls hermosos, tot dolcesa, tot expressió de bon-dat, s' entelaren y quedaren sense vida, sens moviment; aquells llabis de rosa sempre frescos y dolsos que sols se desclogueren per l' amor y la caritat, que sempre assedagats los cercavan, se marciren y perderen tot encís; aquella pell rosada, tendra, vaporosa, y transparent com lo cel, que mudava de matisos segons l' esclat dels sentiments

com cambia de colors lo cel á la llum del sol, quedá freda, immutable, de color esglayat.

Tot fou en vá. La mort havia passat per allí com passa la mestralada per la terra, arrabassant las flors, escampanant los aucells, sembrant l'espant, la miseria, la desolació, com passa sempre!

Tot lo gavadal de medicinas y remeys allí apilats pera combátrela, que feya poch brillavan en vasos y ampollas com una constelació constantment interrogada per la esperança y l'amor, ja res valian ni semblavan altra cosa qu'ayguas enterbolidas hont la *sabiesa* humana, en malhora invocada per l'ilusió y la credulitat, havia mort ofegada.

L'amor, personificat en lo marit en quals brassos aquella finá, lo consol espiritual representat pel confés, ja res hi feyan desde 'l darrer suspir de la moribunda. Un crit de supré m dolor escapat de l'ánima del espós aflagit trencá 'l reculliment, aquell fou arrancat de la cambra mortuoria y prompte s'oiren passos descompassats, corregudas y sorolls inarmónichs com de calaixos que 's tancan, mobles que s'arrosegan atropelladament. Era 'l tró que 'l llamp porta darrera seu.

Homens endolats, estranys á la casa, que semblan lo servey de la mort, acudiren prompte al entorn de la difunta á arrabassar d'allí lo qu'encare esmentava vida ó recordava los encants dels bons temps de l'existencia. Arrambaren los quadros, miralls y demás moblatje que testimoni fou de las efusions més íntimas, cobriren de negre las parets, amortallaren aquell cos fins allavors intacte de tota má mercenaria, lo rodejaren de ciris, obriren lo balcó pera que ni en l'ayre quedés recort de son alé y després l'abandonaren.

Un criat fidel lo guardá tota la nit contemplant ab boyrós esglay la buydor silenciosa d'aquella cambra negra y las extensas sombras que la trémula llum dels ciris removia demunt del cadavre y á son entorn.

II.

Era mitja nit quan lo metje de la casa hi arribava per quinta vegada aquell dia.

Hi havia mitja porta tancada: lo cor li doná un salt de suprém dolor. Tot lo que acabava de estudiar aquell vespre era inútil, ja no podria probar los efectes de la meditatíssima formula que duya preparada.

Al saltar del cotxe li tremolavan los genolls...

—No pugi,—li digué una criada qu' entrava precipitadament ab un cordial á la má,—es morta y si 'l senyor lo veu á casa...

Sense desclore 'ls llabis, ab lo cap moix y 'l pas incert s' entorná al cotxe. Y mentres aquest corria altra volta, lo metje, plorant llágrima viva, 's repetía interiorment l' amenassa de:—*Y si 'l senyor lo veu á casa...*—Oh, mon! oh injusticia!—afegía—¡Jo, jo l' he morta? ¡Jo, que tant l' he estimada tota la vida en silenci! ¡Jo, que l' he disputada á la mort ab aquella constancia, ab aquell dalé, á la desesperada, com sòls un amor extraordinari y reclós pót donar! Jo l' he morta? Y quí ho creu, qui ho diu, qui m' amenassa? Qui jamay pogué comprendre aquell cor, qui jamay ha sabut estimarla com jo l' estimava!... Oh, no, no podia estimarla com jo. Y jo l' he morta! ¡Estrafalari!

Y mentres aixís esbravava son dolor intensíssim aquell cor llasserat, lo carruatje tingué de ficarse en un carrer estret y fosch, obligant á un pobre á arresararse per no pendre mal.

—¡Que ditxós, pót anar en cotxe!—exclamá 'l pobre.

—¡Oh, mon! Oh, injusticia! Jo, jo l' he morta?—repetía mentres tant, l' envejat doctor.

Y lo llustrós carruatje, estotx llavors que contenía lo cor més afligit de la terra, seguia rodant per carrers y plassas tan adelerat y estrepitós com l' hauría dut á enllasarse ab la qu' avuy ja era cadavre.

De sobte pará, y quan lo metje 's creya haver arribat al

terme de sa trista jornada se trová devant d' una casa que no era la seva.

—Ahont som?—preguntá, encare mitj plorós.

—A casa 'l senyor D. ¿No haviam de venirhi?—replicá 'l cotxer.

—Si, es veritat—respongué 'l metje, tancant d' una rebolada la portella y pessigantse 'l front ab tots los cinch dits de la má com si volgués esmunyir del cervell l' idea que l' atormentava.

Lo portal s' obrí sense darli temps de trucar, com s' obrí al soroll no més de sas botas la porta del pis, darrera la qual l' esperava ab ansietat tota una familia.

—Qué hi há?—preguntá l' atribulat metje, maquinalment, sense saludar ni veure á ningú.

—Que la meva filla se m' está morint; que se m' está acabant; tres horas mortals que l' esperavam; entri, entri y sálvimela per Deu—respongué, anegada en llàgrimas, la senyora de la casa acompanyantlo cap á l' arcova de la malalta.

Totas las personas que rodejavan á la desconortada mare responian ab llàgrimas á son plor; lo metje que arribava ab los ulls encesos de plorar sentí ab certa repulsió los planys fondíssims d' aquella pobra mare. Aquell ¡que jo l' he morta! bordonava en son interior com una vespa rabiosa que s' entretenie en fiblarli 'l cor sense parar, y totes las penas dels altres eran per ell incomparables á la seva.

Caminava, empés per la mare, precipitadament pero cego, com avansa en la batalla lo soldat que té 'l pensament en la que prega per sa existencia. Passant per un corredor feya trontollar una taula, mes amunt trepitjava á l' amich de la casa qu', arrambat á la paret pera deixarli 'l pas franch, lo contemplava com á l' angel salvador de la atribulada familia, ja s' encaminava á la drete per comptes d' empendres l' esquerra, y mentres en son cor ressonava encara el ¡que jo l' he morta! exclamavan interiorment los qui tan turbat lo veyan: ¡Qué conmogut está! ¡quin metje! ¡quin interés se pren per sos malalts!

Com estava la malalta ni éll ho ha sabut may. Sols ha recordat sempre que al tocar la cremosa pell de sos polsos sentí lo sacudiment qu' hauria experimentat al veure ressucitar á sa suposada víctima; mes, al clavar la vista en la noya, la crudel realitat li feu exclamar:

—Nó, no es ella! ¿Qué m' importa la vida d' aquesta?

Y contret lo cor per supré m dolor, la pensa confosa y vacilant, lo pols excitat, tremolós, receptá qualsevol cosa, 200 grams d' aygua, barrejada ab 1 gram de citrat de potassa y 30 de xarop, la fórmula qu' escribia de memoria aquella má, sempre que la ciencia havia sigut reclamada per l' aprensió ó la viciadura. Y al baixar las escalas havia no obstant dispersat d' aquella casa lo dol crudel deixantla en cambi plena d' esperansas y admiració.

Entrá en lo cotxe conduhit per l' hábit y al preguntarli 'l cotxer quina visita volia fer de las duas que li mancavan encare, respongué secament:

—Cap més; á casa.

Pero encara en son ánima batallavan un disgust fondís-sim y una crudel indignació y aquella veu secreta repetía: ¡Estrafalari, que jo l' he morta! ¿Jo, jo l' he morta?

III.

L' endemá lo metje desvariejava, havia desaparegut lo perill de la senyoreta D, y la familia d' aquesta pregonava la sabiduría y generositat d' aquell doctor, á qui, per altra part, suplicava que cuydés molt sa preuhada vida; que per Deu no eixís de casa fins á trobarse ben restablert.

NARCIS OLLER.

MIRADA HISTÓRICA ALS CASTELLS.

(Acabament.)

REINCORPORACIÓ A LA CORONA

o feudal que 's volia sostraure del homenatge degut á altre feudal superior, comensava pera disposar y reforsar son castell de manera que pogués resistir un siti llarch y fort.

Ja coneixia que lo sol fet de fer obras importants en la fortalesa, cridaria l' atenció del dominador: coneixia també que prest vindria la guerra; y feta la resolució y coneixent las consecuencias, si l' un s' aprestava per l' atach, forsa era que l' altre 's preparés per la defensa.

També era molt convenient aplegar voluntats, interessar l' opinió, guanyar forsa moral, predisposar l' ánimo del poble. L' element relligiós tenia gran valiment, y era de la major importancia: y era necessari preparar l' ajuda, per lo cas de que lo siti s' allargués extraordinariament, y no fos sempre veritat alló de «plassa sitiada, plassa guanyada.» La millor ajuda que podia esperarse era la de l' armada real. Era donchs necessari ben disposar é interessar al Rey, al frare y al poble: de aquesta part, no la menos important de la defensa solia encarregar-se una dona.

Donya Eleonor ó donya Gelia, sopusant ara y per exemple que 'ns referim al castell de Gelida, la filla ó la nova estimada del Baró, del Compte ó del Marqués, 's franquejava ab las donas dels vassalls mes influents y acomodats; regalava alguna cofia brodada per lo nin petit ó algun mocador d' antiqüelas per la mare: porque poguessen fer bon caldo, perdonava per aquella vegada lo cens de las gallinas á la casa ahont hi havia malalts, y 's condolia de las llástimas y escoltava á tothom. Lo poble l' amava y li deya la Gentil dama, y si contava que lo Duch 'ls oprimia y que volia aumentar lo tribut y que 's proposava devastar las terras, tots l' aconsolavan y li deyan que tots se tancarian ab ella al castell y farian ab los seus pits forta muralla pera defensarla fins á morir.

Donya Gelia, ó donya Eleonor ó donya Laura, com vullau que 's diga, enviava ab recado d' atenció á cercar lo Prior del Convent, que ja feya temps que no rebia mostres de consideració del senyor de la fortalesa, y cavalcant prest en sa mula, y escullint á altres dos relligiosos per sos acompanyants, també cavallers en semblants bestias, s' amatinava á compareixe puntual á la cita de la Gentil Dama.

Aquesta ja preparada y disposta, rebía als relligiosos ab falaguera cara, 'ls amanyagava ab alguns presents y obsequis, y en lo parlament secret ab lo Prior li deya: que la familia lo que mes de tot estimava era la relligió, que volia fer alguna fundació nova en lo convent y que las obras del castell entre altres cosas tenian per objecte construir una capella, que sería perpétuament servida per dos relligiosos designats per lo Prior: y ab aquesta y altres ofertes, ja no inspiravan rezel als frares las obras del castell, ja tot eran pomposos elogis per la familia del Compte ó del Baró; ja en lo Convent y en lo poble, donya Eleonor, no era mes que la Gentil dama, y tots á una espresavan son sentiment d' afecte y amor.

Com succehia molt sovint, gent d' armas del Duch feren alguna tropelia: d' aixó prenia pretest lo Baró per ne-

garse á enviarli los cavalls ó los diners del tribut; y no tardava gaire temps en veures la columna de gent que pujava ab l' ordre d' escarmentar al rebelde y de arrunar son castell: pero ja lo fort estava rublert de defensors; ja al herald que prometía respectar las cosas y personas dels que restassen quiets, se li respongué enviantli sagetas y dientli que may se rendirian vius, que sols morts serían del Duch.

Comensava donchs la lluyta, se disposava l' siti ab tota regla, pero ja donya Gelia ab alguns acompayants y dos frares del convenf, fent vistosa cabalgada, caminavan de nit y dia cap á la Cort á esposar al Rey lo que pasava, y á dirli que 'ls donés ajuda pera fer alsar lo siti, que tenian l' intent de prestarli homenatge, reconeixentlo per unich senyor.

Lo monarca, que hauria donat un floró de sa corona pera produhir la discordia y la guerra entre los senyors feudals, no havia de deixar perdre una ocasió, que millor no sería encara que l' hagués buscada: intervenir com á defensor y sostenedor dels furs de la religió, de la justicia y del dret ab lo resultat segur d' atraure y lligar baix lo seu ceptre á altre d' eixos petits reys, que tanta nosa li feyan, era ocasió y motiu que valian la pena d' aprofitarlos sens pensarshi gens ni mica. No obstant, fiu veure als de l' embaixada que meditava la resolució y que volia assegurar-se de la justicia de la causa.

Mentres tan en lo castell seguía lo siti, cada dia mes apretat, cada dia mes fort: nous atachs, heroicas defensas; molts homens ferits y morts: las provisions s' acabavan: las murallas queyan, ja era hora de pendre una resolució extrema; ó fugir los que poguessen per la sortida soterrada, ó embestir en apretada columna y á pit obert al enemich, y morir matant si no 's podian rebassar sas líneas, quan una matinada y á trench d' auba los atalayas fent senya de que no 's veyá enlloch cap contrari ni cap enginy de guerra; corra l' alarma, puja tothom á las plataformas, se sent al lluny lo só d' alegres clarins, y tost

los de llarga vista atalayan l' oriflama, l' estandart real y l' exèrcit que 'l té per senyera. En aquella hora y punt lo castell, la jurisdicció y lo territori quedaren reincorporats á la corona, escepció feta de certs títols y privilegis, de certs drets y prestacions, per los quals no era arribada encara la seva hora. Pero lo senyor, lo ver senyor de la terra fou ja en avant lo Rey.

Altres tornaren á la corona á consecuencia de matrimoni, altres per parentiu y per herencia, altres per la força del Rey unit ab lo poble, que mes estimava un monarca lluny que tants opresors petits y prop. Y si algun lograva reunir força pera resistirse, la pólvora que ja usava la real armada ab las *bombardas* que tiravan á aumostas las pedras com ara la metralla, ó be com una perdigonada y las *culebrinas* que tiravan balas rasas de ferro á gran distancia, la pólvora dihem, s' encarregava de fer mimvar son belich ardiment.

LOS DARRERS TEMPS

En los sigles següents al xv y xvi los castells en sa major part reincorporats á la corona, abandonats á l' acció del temps anaren cayent en runas: las familias que avans hi moravan se 'n anaren á las vilas y ciutats: las nacions ja constituidas, estrenyent mes cada dia lo llás de l' unitat, feren menos necessaris aquestos punts de defensa de comarcas parcials: sols alguns molt modernament han servit per las guerras civils: los Reys sols conservaren los mes importants, que situats en punts estrategichs, podian ser la clau per contenir una invasió. Aixís veyém encara en nostra terra los de la Seo d' Urgell, d' Holtalrich y Cardona, convertits en verdaderas fortalezas; y ja que l' artillería de pólvora exigía nova disposició en los baluarts, se inventá lo sistema Vauban, de focs convergents com se pot veure en lo castell de Figueras y com los que morem en la capital mes comodament ho podiam veure en la derruida ciudadela.

Ara l' artillería ha fets tals progresos, l' art de derruir

y matar ab la dinamita y monstruosos canons ha fet tals avansaments, que no hi ha paret, ni tanca ni defensa que hi valga. Per aixó 's diu que avuy dia, la millor fortalesa per un poble, es un bon exércit ben obedient, ben instruit y dirigit; una població robusta, moralisada, intel·ligent, laboriosa y disposta á sofrir y soportar tota mena de sacrificis, avans que permetrer l' humillació de que trepitji son sol la planta estrangera.

Ara donchs y sempre que vos vejeu al davant de las ruinas d' un castell ó fortalesa, y á la pensa 'us vingan los recorts dels fets de la sanch y dels morts que colgan los camps y las vinyas ó 'l bosch, no murmureu... no blasfemeu del passat... calli la filosofia del egoisme devant dels sigles de l' historia, devant dels temps del sacrifici y l' heroisme. Penseu que allí per capas hi há los restos de guerras é invasions, los esforços dels passats pera que no 'ls arranquessin la terra que era la tomba dels seus pares... penseu que d' ossos y sanch s' es formada la crosta que es lo sol de la patria... que eix sentiment s' anomena patriotisme, única passió humana que pot ser calificada de santa.

Devant de las pedras en que molts generacions han combatut, be per la llibertat be per l' independencia, no espressem no, ni pena ni dol... posem á terra 'ls genolls, ple d' agraïment lo cor, com homenatge degut als morts... no volen llágrimas... de las ruinas s' aixeca son esperit que se 'ns presenta com patró... volem la ferma resolució d' imitarlos.

UNA COMPARANSA

Permeteume que per termenar vos fassi notar una relació, una comparansa que s' estableix forsa y naturalment al veure las cosas y al considerar los temps que representan. En molts excursions haureu vist y molt sovint veure sempre, á dalt del puig, en lo mes enlayrat de la comarca las runas del castell y l' antiga població aple-

gada al seu redós:—abaix de tot, tocant al sol del riu ó la riera la fàbrica de teixits ó de filats y los moderns y nous casals que s' han fet á son entorn,—son dos feudals de sigles, d' épocas, de costums, de creencias, d' ideals molt diferents,—l' un fá mirar á dalt y aixeca la mirada cap al cel; l' altre fá mirar á baix y fixa la vista á terra.—¿No es veritat que aquest efecte casual se lliga ab lo que l' un y l' altre representan?... ¿No es veritat que al establir la relació y fer la comparansa venen al enteniment sérias reflexions sobre las ventatjas y defectes d' un temps y altre temps? Digne sería aixó de llarch y detingut estudi... no penso ferlo, basta senyalar l' objectiu perque cada hù ho miri y mirantho hi pensi, y pensanthi veji quins son los defectes de nostre temps.

JOSEPH D' ARGULLOL.

24 Desembre de 1880.

À LA SENYERA

O h Senyera valenciana!
Emblema de la ciutat!
Drap gloriós de or y de grana
Que corona el Rat-Penat!
Vuy, rejuvenint la historia,
Mampréns, al vent de la gloria,
Altra volta l' antich vol;
Y banyante en llum encesa,
Per tú, de nostra grandesa
Torna á eixir el brillant sol.

No arribes, no, coronada
Ab ensangrentats lloers,
Ni entristixen ta tornada
Gemechs de hórrens llastimers.
Entre vitors y alegries,
Tan gloriós com ans venies,
Vens, oh penó may vensut,
De donar, en lloch insigne,
Al Geni homenaje digne,
Y á la Patria honrós tribut.

Triunfalment la cort d' Espanya
Te ha vist en carro de honor,
Y la gent propia y la estranya
La veu uní en ta llahor.
Complaguts en ta victoria,
Han abaixat de la Gloria,

Y te han mirat sonrient,
(Públic digne de tal festa)
Lo gran rey de la Conquesta,
Ausias March y San Vicent.

Tú, tradicional bandera
De Fe, Patria y Llibertat,
A Espanya, á Europa sansera,
Nostra historia has recordat.
De nostres insignes abis,
Poetes, guerrers ó sabis,
Evocaves lo grat nom;
Darrere de tú marxaven,
Y al vórelos com pasaven,
Abaixava el cap tothom.

Pasaven, vestits de malla,
Reys, capdills y almogavers,
En perdurable batalla
Contra els alarbs traicioners;
Pasaven pel plá y la serra,
Consagrant la nostra terra
Ab lo bateig de llur sanc;
Y sobre ells, capitá y guia,
San Jordi s' aparexia
En son famós caball blanc.

Pasaven bisbes y frares,
Predicadors y romeus;
Y á la fe de nostres pares
Vensuts, muslims y juheus.
Pasaven, donant eixemples,
Reynes que bastien temples.
D' hon l' infern confundit fuig;
Y pasaven—¡oh alegría!—
Les estreles de María
Sobre el sant tosal del Puig.

Pasaven, ab la gramalla,
Los justicies y els jurats,
Donant, per escut y valla,
La lley á les llibertats;
Pasaven pabordes, destres
En tot saber; y los mestres
En les arts del trovador;
Y encenent honestes flames,

Pasaven hermoses dames
Doctes en les lleys de amor.

Tota eixa desapareguda
Y anyorada majestat,
En tú Valencia saluda,
¡Senyera del Rat-Penat!
D' eixes perdudes grandeses
Veu brotar noves promeses
Plenes de dolsos conorts;
Y tant pots y tant alcances,
Que 't fas nunci d' esperances,
Tú, la insignia dels recorts.

Tenies tú, quan lo poble
Duyes als combats guerrers,
Pera defensarte, un noble
Centenar de ballesters.
Vuy, centenars de centenes,
Ab lo calor de les venes,
Ab la fe que no decau,
De ta custodia responen;
Y millor defensa 't donen,
Bandera de amor y pau!

Ab la corbella ó l' aixada,
Ab llansadora ó martell,
Ab la ploma, may cansada,
Ab lo creador pinzell;
Ab la má curtida y forta,
Ab la pensa, que un mon porta,
Ab lo cor, sagrat fornall,
Serém per ta gloria, oh Reyna,
Lo centenar de la feyna,
Y els ballesters del trevall.

Jurem per lo nom del pare,
Que es nostre millor espill;
Per lo bes que cada mare
Li dona á son tendre fill;
Jurem per la llar sagrada,
Jurem per la edat pasada,
Jurem per lo esvenidor,
Jurem, ab fe en la victoria,
Lluytar sempre per ta gloria,
Senyera del patri amor!

TEODORO LLORENTE.

AL GLORIOS MARTIRI

DELS SANTS LLUCIÀ Y MARCIÀ, FILLS Y PATRONS

DE LA CIUTAT DE VICH. (*)

(Poesia inédita del poeta vigatà, Geroni Vilar feta en l'any 1618) (1).

LIGATS á duas columnas
L de las vigatanas aras,
están en lo foch ences
dos fills de nostra comarca,
cantant divinas llahors
á la que fou digna mara
del millor fill que ha tingut
lo cel debax de sa capa;
están com dos cavallers
vestits de divinas galas
aguardant al enemich
al palench de aquellas brasas.
Son dos soldats valerosos
que á la lluyta se aseñalan
y per axir ab mes gloria
desnus hixan en campanya:

(*) Lo distingit arxiver de Vich D. Joseph Serra y Campdelacreu, registrant la vella llibreria de D. Joan Fatjó Vilar ha trovat un llibre manuscrit, contenint gran número de poesias catalanas y castellanas del poeta Geroni Vilar sobre assumtos de historia local de aquella població y entre ellas la que avuy, gracias á la galanteria del mentat arxiver, podem dar á coneixer á nostres lectors.

(1) Al objecte de facilitar la lectura, s'hi han afegit alguns signes ortogràfics y en conseqüencia canbiat en majúsculas algunas lletres minúsculas.

abrasats com dos Samsons
á las dos columnas altas
estánt derrocant lo temple
de gentilitats profanas.
No ya foch quels don temor
ni mirar en cruel rabia
butxins ab fexos de lleña,
ni pretor ab amenassas;
nols donan pena los crits
de la popular canalla,
que hulls que miran á Deu
la terra nols embarrassa.
Están ab gran fortaleza
y fervorosas entrañas
aparellats per sufrir
dos mil altres flamaradas
dient—Pretor enemich
de la fe sancta y sagrada
¿no miras en que aquest foch
apura las nostras ánimas?
Vosaltres sou Argenters
que dintre de aquestas brasas
purificau nostre ser
pera merexer més gracia;
desdel cel Deu nos espera
ab aquellas verdes palmas
que de nostre sanct martiri
en est lloch aurem guañadas.—
Están com lo gran Llorens
rientse de aquellas flamas
que lo foch de aquesta vida
per ells son flors regaladas;
son dos Alambins gentils
de rosas del cel baxadas
destillant aygua de olor
dintre de la encesa fragua;
son dos coets voladors,
plens de pólvora de gracia,
quesperan lo foch ardent
pera pujar á la patria,
son dos mariposas bellas
de la llum enamoradas
que may dexar no la volen
á fins ques cremen las alas.
Com los miñons en lo forn

son estas dos Salamandrias
que quant lo ardor es mes bell
mes dolsament se regalan.
Oh, pits nobles, jovens bells,
Oh, invencible constancia,
que admira los seraphins
prophetas y patriarcas!
alabe vostra firmesa
la magestat soberana,
ques ma ploma de la terra
indigna de tals asañas.

PER COPIA,

JOSEPH SERRA Y CAMPDELACREU.

EN LO TREN

SORTIDA

CIUTAT que plorar me veyà
somniat bé, esvahit després...
¡Oh! si al tráuremen, me 'n treya
aquest tren, per sempre més.

Si á un lloch pogués éll deixarme
hont, ja que ma ditxa ha mort,
al menys á martiritzarme
no hi vingués sempre un recort.

Mes no puch fugir ma pena,
retornar dech tot seguit,
deber fatal m' encadena
y 'l voltó 'm rosega 'l pit.

¡Sembla que tot s' hi rabeja
en augmentar mos torments!
Fujo; y en quant me rodeja
trovo encara nous esments!

En la darrera vegada
que ab aquest tren jo n' isquí,
també assí anava assentada
davant per davant de mí:

Mar y cel guaytant blavosos
imatjes del infinit;
y jo, en llurs ulls somniosos
lo inmens de son esperit.

¡Los jorns, iguals uns als altres!
¡Cóm nostre cor ne fereix,
quan tot cambia en nosaltres,
veure 'l que 'ns volta, 'l mateix!

Tot, com si fos aquell dia...
del lleveig lo bés suau,
en la mar igual poesia,
lo cel transparent y blau.

També en lo respatller negre
queya aixís un raig de sol:
fins lo raig aquest, alegre
'm semblá, 'm causa dol:

Quant la vida, un, fet ja 's trova
á compartí, ab altre cor,
y son hé, un desengany roba...
Deu meu! y quína buydor...

De colses á la portella
vull ferm', guaytant vers la mar
la ilusió que al tren ve ella,
y á dins no goso á mirar.

Si enganyarme aixís podia
mes ay! qu' ans, n' estich segú
que per plorá acabaría
pensant que no 'm veu ningú.

Assí 'ns deteniam. Ara,
ni he estat may, ahont dech parar...
y 'l tren se m' emportá, encara
com mort que dugue á enterrar.

Dia I de Pasqua de Resurrecció del any 1881.

RETORN

Ja á casa vaig de tornada
d' ahont sols fa tres jorns he eixit;
vaig sortir dematinada
y torno al entrar la nit.

Los llochs qu' abans desitjava
ja acabo de visitar
y vinch igual que hi anava
si no es més sofrint encar.

He vist la antiga Girona
enmirallantse en lo riu
qui artística se corona
ab la Seu y Sant Feliu;

Banyolas; ab sas volcánicas
Tunas, enramats paranyes,
y sas esglesias románicas
vora transparents estanys.

Ab llurs temples y capellas
 á la comtal Besalú;
 sorprenentas maravellas
 que 'l temps, passant, se n' endú.

Castelló ab sa Seu preuhada
 de marbre l' ingrés y altar
 y la gran torra quadrada
 de son famós campanar.

He vist lo bell golf de Rosas,
 y 'l Canigó plé de neu
 alsantse, entre las blavosas
 carenas del Pirineu.

Y en cada ciutat y poble
 qu' ab mos amichs hem passat,
 per tot sonava la coble,
 arreu hi ha hagut envelat.

Festa á la plassa guarnida
 y festa á l' esglesia, ensemps;
 celebrant Pasqua florida,
 la tornada del bon temps.

Ab tanta art, poesia y vida
 somnis encar mon anhel
 forjá; enllorats desseguida
 per mon desencant crudél.

Los llochs que tant desitjava
 ja he recorregut y he vist;
 allí distráurem pensava,
 y crech que torno pus trist.

En tant, sent' tothom parlarne
 de gent qu' hi haurá á l' estació:
 y ab qui may, deurá esperarne
 per mí, fan que pense jo.

Esment que 'l dol envenena
 es qui 'm reb, ¡no 'm te oblidat!...
 com be 'm diu ma creixent pena
 que som prop de la ciutat!

III dia de Pasqua de Resurrecció del any 1881.

J. OLIVÓ FORMENTI.

REVISTA LITERARIA.

MAIG.

Poch moviment s' ha notat en la part dramática catalana durant lo mes que acaba. A Romea s' hi han estrenat, un arreglo del inglés titulat *La Timba*, en cinch actes, de D. Bartomeu Carcassona, y la pessa original de D. Eduard Aulés *Cap y qua*.

Al Espanyol s' hi ha estrenat la pessa en un acte de D. Joseph Campderós *A cop de vista*.

S' anuncia en lo Bon Retiro l' estreno de la sarsuela *Las Devanadoras*, y en un dels teatros d' istiu se posará també en escena per primera vegada una sarsuela en un acte titulada *A la Rambla!*...

La escasez de estrenos vé compensada, no obstant, ab lo succés que ha tingut lloch; en efecte, en lo Principal s' hi ha estrenat la opera catalana en un acte *A la voreta del mar*, lletra de D. Damás Calvet, y música del mestre Goula.

Además, á Manlleu han estrenat lo drama de D. Valentí Baulenas titolat *¡Via fora!* y á Valencia una comedia bilingüe de D. Joseph Fambuena ab lo titol *Fer les cartes*.

Lo primer d' aquest més tingué lloch la festa dels Jochs Florals, la qual fou molt lluida.—S' ha celebrat ja lo certámen del Institut y Universitat ab motiu del Centenari de Calderon.

S' han publicat los cartells dels certámens següents: Ateneo Igualadí de la clase obrera, Academia Bibliográfica Mariana, y l' que ha de celebrarse á Granollers lo dia de la festa major (2 de Setembre) — S' han publicat las bases de un certámen trimestral overt pel Centre Catalanista Provensalench, al qual sols hi podrán conorre 'ls vehins de Sant Martí de Provensals.

Per últim, dintre poch se publicará l' cartell del certámen de *El Eco de Badalona* que tindrà lloch lo dia de la festa major d' aquella vila.

Han continuat donantse conferencias en diferentas societats catalanistas; en la Associació d' Excursions Catalana D. Isidro Martí y Turró ha desarrollat lo tema *Curs popular d' Astronomía*; y son President doná la segona conferencia bibliográfica; en la Catalanista d' Excursions científicas D. Modest Vidal desarrollá l' tema *Clavé y sas obras musicals*, y D. Pelegrí Casades, *Excursió al port de la Selva*, S. Pere de Roda y Llansá.

—En lo Circol de la Joventut Mercantil s' hi han donat duas conferencias en catalá *Relacions entre 'ls principals y dependents de co-*

mers per D. Sebastià Farnés, y *Missió del Catalanisme en las qüestions econòmiques en general y mercantils en particular* per Don Valentí Almirall.

Continuan escassejant las publicacions. Durant aquest més han vist la llum pública las següents obras: *Versos á las noyas catalanas* contenint poesias de tots los mestres en Gay Saber; lo volum del IX certámen de la Associació literaria de Girona corresponent al any 1880 y lo poema *Julia* de D. Artur Masriera y Colomer premiat en lo expressat certámen.

M. Morel-Fatio ha publicat ja la primera entrega de son *Catálech rahonat* dels 835 manuscrits espanyols (en sa majoria catalans) que guarda la biblioteca nacional de París.—Dit senyor pensa també donar á llum la *Crestomatia catalana*.

S' anuncia pera dintre poch la publicació de las obras del malhaurat Bartrina.

Torna á publicarse á Manresa la *Revista Catalana*, acreditat periódich quinzenal; y's diu si la *Llumanera* de Nova York deixarà de publicarse: desitjariam que la noticia no resultés certa.

Durant aquest més han continuat donantse vetlladas literarias y musicals en gran número de societats, principalment las catalanistas Farém menció de las celebradas en lo Círcol de la Joventut Mercantil, la que l' Ateneu Barcelonés celebrá en obsequi á D. Francisco Pi y Margall, la que celebraren també en obsequi seu varios catalanistas en lo teatro de Novetats, y la que La Catalana celebrá en lo Saló de Cent l' endemà dels Jochs Florals en obsequi als poetes premiats.

S' han celebrat dos dinars literaris: lo que's celebra cada any lo dia dels Jochs en obsequi al poetes premiats, y'l que varios catalanistas celebraren en obsequi al Sr. Aleu director de *La Aureneta* de Buenos Ayres.

Varios joves entusiastas han fundat una «Societat d' Excursions Recreativa» ab número de socs limitat y con llició precisa de que tots sian catalans. També s' anuncia la constitució d' una nova societat catalanista ab l' objecte de construhir monuments á la memoria de catalans ilustres y recorts gloriosos de Catalunya. Finalment, se tracta de constituhir una societat catalanista á Manresa dedicada á estudiar los monuments y cultivar nostra llengua.

SUMARI

FRANCESCH DE BOTER.	Doloretas.	161
NARCÍS OLLER.	¡Jo l' he morta!	179
JOSEPH D' ARGULLOL.	Mirada històrica als castells.	184
TEODORO LLORENTE.	A la Senyera.	190
J. SERRA Y CAMPDELACREU.	Al gloriós martiri dels sants Llu- cià y Marcià, fills y patrons de la ciutat de Vich.	193
J. OLIVÓ FORMENTI.	En lo tren.	196
	Revista literaria.	199